

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

**НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА ОСВІТА
Й НАУКА В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ
ТА ЄВРОАТЛАНТИЧНОМУ ВИМІРАХ**

Матеріали
загальноакадемічної підсумкової науково-теоретичної
конференції здобувачів вищої освіти
(Київ, 17 травня 2019 року)

Присвячено Дню науки

Київ
2019

набуває подальшого поширення самонавчання як можливість самостійно, безкоштовно, в оптимальний для особи спосіб отримувати необхідне знання / навички завдяки електронізації практично всіх навчальних процесів;

штучно стимулюється зацікавленість або необхідність отримання формального підтвердження освітньої кваліфікації (диплому, сертифікату і т.п.) або використання набутих інших (наприклад, плагіату) з цією метою. Цей процес максимально спрощується завдяки використанню інформаційних технологій і навіязуванню «медійного» світогляду.

Але не дивлячись на певні негативні тенденції і фактори формування сучасних освітніх стереотипів, можна прогнозувати, що з подальшим розвитком технологій самонавчання домінуватиме в юридичному навчальному просторі так само, як і саморегулювання щодо сфери соціального управління, зокрема організації правовідносин у соціумі.

Копча Василь Васильович, доцент кафедри теорії та історії держави і права ДВНЗ "Ужгородський національний університет", кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВОВА ДЕРЖАВА ТА ПРИНЦИПИ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ

Сучасна держава заснована на декількох ключових принципах права, одним із яких виступає верховенство права. На сьогодні цей принцип закріплено у більшості держав світу (як принцип верховенства права або як принцип правової держави), по суті він виступає трендом розвитку сучасної держави. При цьому нерідко він перетворюється на формальний знак цього тренду, який не підкріплюється сутнісно. В умовах коли верховенство права ототожнюється з верховенством закону, формальною законністю - людська гідність піддана серйозним загрозам, що підтвердила практика тоталітарних режимів ХХ століття.

Поняття загальних принципів права знайоме в континентальній правовій теорії як одне з джерел права, формально зазначеного, або таке, що сутнісно присутнє. Визначення правового принципу є надто складним, оскільки іноді вони розглядаються як правові норми, іноді як загальні правові норми, іноді - як стандарти, на яких повинні базуватися правові норми.

Значимість верховенства права серед цінностей Ради Європи є безумовною. У березні 2011 р. у Стамбулі Венеційською Комісією було ухвалено спеціальну доповідь "Верховенство права", метою якої виступало "виклад загальновізаного чіткого розуміння поняття «верховенство права», завдяки чому міжнародні організації, а також національні та міжнародні суди могли б тлумачити і застосовувати цю фундаментальну цінність" [1]. У доповіді відзначається, що в установчих актах Ради Європи зміст верховенства права не окреслюється і "більше можна почерпнути із судової практики Європейського Суду з прав людини. Суд вважає, що верховенство права є концепцією, властивою усім статтям Конвенції", що "надає цьому поняттю також і субстантивної (матеріальної) сутності".

Необхідно відзначити, що залучення терміну "правовладдя" (на заміну "верховенства права"), що було запропоноване членом Венеційської комісії С. Головатим, стало для нього наслідком ґрунтовного дослідження з назвою "Верховенство права: ідея, доктрина, принцип". В авторефераті докторської дисертації наведена пропозиція була обґрунтована у такий спосіб: Осмислення наведеної пропозиції відбувається складно в середовищі правничої науки, де, окрім інших, наводяться аргументи вживання терміну "верховенства права" безпосередньо в тексті Конституції України.

Право на свободу означає, що особа є вільною у своїй діяльності від зовнішнього втручання, за винятком обмежень, які встановлюються Конституцією та законами України". Після цього Суд дійшов висновку, що з частини першої статті 8 Основного закону (верховенство права) випливає, що цей принцип передбачає "судовий контроль над втручанням у право кожної людини на свободу; конституційне право людини на судовий захист є гарантією усіх прав і свобод людини і громадянина" (абзац перший підпункту 2.5 пункту 2 мотивувальної частини). І лише після цього в наведених координатах було оцінено конкретні засоби законодавця: "Встановлена у Законі процедура госпіталізації недієздатної особи до психіатричного закладу на прохання або за згодою її опікуна за рішенням лікаря-психіатра не передбачає судового контролю за такою госпіталізацією, оскільки законодавець фактично розглядав її як добровільну, хоча госпіталізація недієздатної особи відбувається без надання нею усвідомленої згоди. Конституційний Суд України вважає, що така госпіталізація за своєю природою та наслідками є непропорційним обмеженням конституційного права недієздатної особи на свободу та особисту недоторканність, тому вона має здійснюватися з дотриманням конституційних гарантій захисту прав і

свобод людини і громадянина, з урахуванням зазначених міжнародно-правових стандартів, правових позицій Конституційного Суду України та виключно за рішенням суду відповідно до вимог статті 55 Основного Закону України" (абзац другий і третій підпункту 2.5 пункту 5 мотивувальної частини). Окрім наведеного, Суд "вивів" із частини другої статті 3 Конституції України "позитивний обов'язок": "Конституційний Суд України вважає, що держава, виконуючи свій головний обов'язок - утвердження і забезпечення прав і свобод людини ... повинна не тільки утримуватися від порушень чи непропорційних обмежень прав і свобод людини, але й вживати належних заходів для забезпечення можливості їх повної реалізації кожним, хто перебуває під її юрисдикцією [2].

Для порівняння наведемо розуміння принципу правової держави в рішенні Конституційного Суду Чеської Республіки від 18 лютого 2010 року, яке зводиться до такого: 1) конституційна система в Чеській Республіці базується на принципах матеріально-правової держави. Конституційний Суд відрізняє формальну і матеріальну концепцію правової держави. У той час як перша форма заснована на чисто процедурній і формальній концепції, незалежно від змісту і цілей діяльності уряду, концепція матеріальної правової держави, в свою чергу, була заснована на деяких основних принципах, які під час здійснення діяльності державна влада зобов'язана поважати. Схильність до матеріальної концепції правової держави означає, що державні органи зобов'язані діяти формально в межах своїх повноважень і компетенції, встановлених конституційним порядком і законами, але і те, що здійснення цих повноважень має містити зміст (сутність) відповідно до конкретних основних принципів, які в основному виражаються в положеннях конституційного ладу і які гарантують основні права і створюють ціннісні основи для конституційного ладу. У випадку здійснення повноважень та компетенції державної влади, відтак, важливо стежити за метою, на яку спрямовано здійснення повноважень, а також на засоби, які нею використовуються; 2) в умовах матеріальної правової держави здійснення державної влади не може бути безцільним або марним; іншими словами, з конституційної точки зору не може бути схваленим і сприйнятим здійснення державної влади, яке не узгоджується з передбаченою законом раціональною метою, для досягнення якої конкретне здійснює повноваження даний владний орган. Тільки в цьому матеріальному сенсі необхідно тлумачити статтю 2 (2) Хартії, згідно з якою державна влада може здійснюватися у випадках і межах, встановлених законом та у встановленому законом порядку [4].

Отже, в концептуальному плані верховенство права полягає в обмеженні свавілля публічної влади щодо суспільства і щодо окремої особи. Окреслити межу такого свавілля може або безпосередньо суд або правовий принцип чи правова норма, які потенційно можуть бути застосовані або реально застосовуються судом. Різні шляхи формування системи верховенства права - суд через застосування прав людини безпосередньо створює систему конституції (англійська традиція) чи її створює народ через здійснення установчої влади (європейська континентальна традиція) - не відіграє принципового значення.

Незалежне правосуддя є ключовим фактором в системі верховенства права (правової держави), виходячи з таких аргументів: а) верховенство права можливе лише в умовах ефективного правопорядку, де першим критерієм такої ефективності є система правосуддя в широкому розумінні (від ефективного розслідування до виконання судових рішень). В цьому сенсі верховенство права є передовсім станом реалізованості правових норм і принципів, бо останні можуть проявити свій "пріоритет" лише за умови їх реалізації; б) верховенство права, як засвідчує вищенаведене, незалежно від концептуальних підходів, втілюється найбільш концентровано в інституційному захисті людської гідності і свободи.

Список використаних джерел

1. Савенко Д. Л. Принципы верховенства права и законности: понятие и соотношение. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 62. С. 658-664
2. Лемак В. Соціально-економічні права людини в контексті верховенства права: вітчизняний досвід закріплення та застосування. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 1. С. 40-48
3. Максимов С. Конституційний принцип верховенства права: загальне та особливе. *Вісник Академії правових наук України*. 2009. № 3. С. 127-134
4. Крилова І. І. Верховенство права і принцип розподілу влади в Україні. *Вісник Академії адвокатури України*. 2008. Число 1. С. 12-14.
5. Пухтецька А. Принцип верховенства права: сучасні європейські доктрини як орієнтир для реформування національного законодавства. *Вісник Національної академії наук України*. 2010. № 3. С. 33-43.
6. Самбор М. А. Сутність принципу "верховенства права" у сучасних умовах цивілізаційного розвитку. *Юридична наука*. 2012. № 5. С. 17-28.